

Eliška Přemyslovna a pivo

Z. Susa

II. interní klinika kardiologie a angiologie 1. lékařské fakulty UK a VFN, Praha, přednosta prof. MUDr. Aleš Linhart, DrSc.

Předneseno na III. českém semináři O vlivu alkoholu na lidské zdraví (Humpolec, 31. 3. 2006) konaného pod záštitou Medica Healthworld, Brno.

Paní a pánové, možná si někteří z Vás pamatují, že svůj průzkum souvislostí piva s dějinami české kultury soustředím obvykle na nějaký klíčový rok. Před časem to byl například rok 1833 – ano, šlo tehdy o Karla Hynka Máchu a jeho pouť krkonošskou, o níž jsme dovodili, že to byla de facto pouť po českých pivovarech.

Dnes, když budeme ohledávat vztah Elišky Přemyslovny k pivu, klíčovým rokem bude rok 1310. Dejme se vést vyprávěním starých kronik: Toho roku se pivo sice vaří na mnoha místech v české a moravské zemi, nepije se však v klidu. V zemi je anarchie, zmatek.

Po zavraždění posledního Přemyslovce Václava III. před čtyřmi roky o zemi bojují ambiciózní princezny a královny, respektive politické strany, které se zaštiťují dědickými právy jednotlivých dam.

Nejprve vdova po Václavovi II., tedy macecha zavražděného Václava III., Eliška Rejčka; stává se znovu královnou se svým druhým manželem Rudolfem Habsburským. Po jeho náhlé smrti se stahuje do Hradce (po ní se jmenuje Králové) a nakonec do Brna. Zakládá klášter na Starém Brně (i s pivovarem), a je tedy matkou starobrněnského piva a první majitelkou proslulé vinárny u královny Elišky – k alkoholu měla zřejmě kladný vztah a vůbec to podle všech svědectví byla

správná, jiskrná a mimořádně pěkná ženská.

Druhá je Anna, sestra zavražděného Václava III., která se stává královnou se svým manželem Jindřichem Korutanským. Vláda Korutanců v Čechách je však spíš drancování země než vláda. Stoupá proti nim odpor, který vede strana poslední princezny, která zůstala ve hře – Elišky Přemyslovny.

V roce 1310, o němž hovoříme, je Eliška osmnáct let, je to „půvabná, urostlá dívka snědé pleti s dlouhými tmavými vlasy“, zralá na vdávání a mající všechny dispozice stát se českou královnou. Její straníci uvažují o mladém Janovi Lucemburském (přestože je mu teprve čtrnáct), je totiž synem císaře Jindřicha VII., jehož vojsko by jistě dokázalo udělat v Čechách rychle pořádek. (Vidíte, jak dávno tradici má touha po Evropské unii, která přinese do Čech řád – jen se tomu tehdy jinak říkalo.) Jindřich Korutanský s manželkou Annou, Eliščinou starší sestrou, tomu chtějí zabránit. Jak? Nu, přemýšlejí o možnosti Eliščinu náhlé smrti, ale pak uváží, že vhodnější bude co nejrychleji ji provdat za nějakého málo významného šlechtice, a tím ji dostat ze hry. O plánu se ještě včas dozvědí Eliščiní straníci a rázně mu zabrání. Cituji z kroniky:

„*Neboť se stalo ve svátek Nanebevstoupení Páně, když Jindřich, vévoda koru-*

tanský, uvažoval se svými přívrženci o škodě dívčině, že se brozná zpráva o tom dostala k Janovi z Vartemberka, který už věrně stál při panně. Neboť někteří říkali, neuprchně-li panna Eliška rychle z Prahy, že se zaplete do sítě léčky takového a tak velkého zmatku, že nebude moci utéci, když by chtěla ráda prchnouti; neboť čekají na ni úklady zlomyslné úskočnosti, takže jí nezbyvá nic jiného než útek. Vstal tedy rychle věrný statečný rytíř, nikterak nejsa ještě nasycen“ (zprávu dostal zřejmě při obědě – pozn. Z.S.), „všedl na koně, jel napřed a po spolehlivém poslovi pod mlčením přikázal, aby ho následovala stísněná královská dcera, jakýmkoli způsobem by mohla. Uvěřila věrnosti svého rytíře dívčí upřímnost. Rychle se oblékla do pláště chudáčky, vzavši s sebou jen dvě dívky, Cecilii a Anežku, zahaleno jako jedna stařena šlo pěšky hodně rychle kráčejíc kvetoucí mládí panny až na Vyšehrad a tam v naléhavé nutnosti vsedla na koně mimochodníka něžná dívka a dostala se s Janem z Vartemberka a jeho rytíři a slušnou družinou s unaveným tělem do Nymburka nad Labem. Kdyby nebyla uprchla, byla by jistě upadla do léčky protivensství, kterou její protivníci nastrojili.“

Představte si, jak se kvetoucí osmnáctka přestrojuje za chudou stařenku, jak je doprovázena pouze (!) dvěma služkami – dosud jich měla kolem sebe vždycky celý houf, jak utíká z Pražského hradu (to jistě nebylo možné bez podplacení stráží), jak

**Nymburský purkmistr vítá r. 1810
Elišku Přemyslovnu v Nymburce**

pak jde až k Vyšehradu, jak se o služky opírá, jaké má na nohou puchýře – vždyť byla princezna, a ty nebývají zvyklé chodit pěšky. Pak ji – v naléhavé nutnosti, protože dál už nemůže – posadí na koně mimochodníka a vezou do Nymburka. A s jakým citem to kronikář popisuje, se zdůrazňováním panenství, dívčí něžnosti a unaveného těla! Před očima se přímo zhmotňují představy, jaké si dělá při psaní. Je to Petr Žitavský, počestný mnich a později opat Zbraslavského kláštera. A co mnichům zbývá než představy...

Eliška dorazila do Nymburka v noci; ihned kázala zastavit, už ani krok! Žádná prohlídka města, žádná návštěva chrámu. Její omlácené panenské tělo bylo sneseno s koně a uloženo vzdychajíc k odpočinku pod první nymburskou střešou – byla to rybárna u Labe – asi dost páchnoucí. Vzbudili purkmistra a oznámili mu, že princezna hledá útočiště v jeho městě.

Celý Nymburk se sbíhá k radnici (chtějí asi autogramy), purkmistr s konšeli a ozbrojenci jdou s pochodem k rybárně, koří se a ubytovávají princeznu „v nejskvělejším domě na rynku, jenž číslem 42 poznamenán jest“.

Reliéf na tom domě představuje Elišku (jejíž kvetoucí mládí panny je zahaleno jako jedna stařena), vidíme i dvě služky a hlavně kořícího se purkmistra. Eliška je v Nymburce přesně měsíc – od 29. května do 29. června 1310. Mezitím její straníci vyčistí Prahu od Korutanců a také jejich diplomatická aktivita je úspěšná. Eliška se vrací do Prahy a záhy jede do Porýní, do Špýru, kde má ještě v létě téhož roku svatbu s Janem Lucemburským.

A proč vám to všechno tady při pívě povídám? Protože v celé té historii jde hlavně o pivo. Proč myslíte, že Eliška, která se chystá do Lucemburka, utíká z Prahy přesně opačným směrem – do Nymburka?

Vyřešením tohoto rébusu je jméno tehdejšího nymburského purkmistra; kronikáři je zachovali, jmenoval se Boehel uf der Psutej. Ano, Boehel uf der Psutej, opravdu vás nehoup. My víme, že nejstarší česká města zakládali obvykle německy mluvící kupci a řemeslníci. Toto jméno je dokladem, že to nebyli Němci ze sousedství, ze Saska nebo z Bavorska, ale Dolnoněmci – z Nizozemí a z okolí, které bylo už tehdy přelidněno. Jméno Boehel uf der Psutej neukazuje však na vlastní Nizozemí (tam je jazyk prostě němčina pozměněná laryngitidou – keine Sprache, sondern eine Halskrankheit). To jméno je z oblasti, kde se do němčiny plete přes moře angličtina a po souši francouzština – hle Vlámsko a Lucembursko. Vsadil bych se, že Boehel uf der Psutej je jméno lucemburské... (pak se čte asi Buchel uf der Psutej).

A tady je klíč! Eliška není žádná hloupá holka. Má se stát českou královnou – to je dobré, to zná, však je českou princeznou – ale současně i lucemburskou vévodkyní – o tom nemá nejmenší ponětí. Spojí tedy

příjemné s užitečným: uteče z Prahy, uchrání tak panenskou čest, aby se mohla stát královnou, a odeběře se do Nymburka, pod ochranu „lucemburského“ starosty, k degustační návštěvě. Chce předem poznat, co ji v Lucembursku čeká. Vydrží to měsíc... Byla tu totiž napájena pivem, které dnes označujeme jako pivo belgického typu, jehož vlastí je právě Vlámsko s Lucemburskem. Dnes by stačilo, aby pro takové pivo poslala do Pivovarského domu v Ječné, tehdy si musela zajet do Nymburka. Kávové a banánové pivo ještě nebylo známo. Ale Boehelovo třešňové pivo (však byl čas třešní), dokázalo Elišce zcela znechutit představu pobytu v Lucembursku.

Po nymburských zkušenostech Eliška do Lucemburska ani nedojela – svatba byla ve Špýru. A potom se vrátila domů! Nikdy se v Lucembursku neukázala, mezi Prahou a Lucemburskem pendloval Jan sám. Eliška seděla v Praze a spravovala si chuť normálním českým pivem. Také Boehela uf der Psuteje přiměla, aby začal v Nymburce vařit normální pivo, jinak že ji tam už jakživ neuvidí... A toto je počátek dobrého českého piva v Nymburce po čase oněch belgicko-lucemburských experimentů. Za necelých sedm set let se tomu pivu začne říkat Postřižinské.

Kdybych já dělal v Nymburce „píár“, prosadil bych výrobu polotmavé speciality, která by se jmenovala „Princezna Eliška“ a na viněť by měla tu půvabnou, urostlou dívku s dlouhými vlasy. To by se pak říkalo „Vejdi a neuškod“!

doc. MUDr. Zdeněk Susa, CSc.

www.vfn.cz

e-mail: info@susa.cz

Doručeno do redakce: 17. 6. 2006